

CD 2
VERLEIDING

TRACKS

{7 - 9}

7

p. 99

WOLFGANG AMADEUS MOZART
— *Sull'aria ... Che soave zeffiretto*
uit *Le Nozze di Figaro*

9

p. 107

GEORGES BIZET
— *Les tringles des sistres tintaient*
(*Chanson Bohème*) uit *Carmen*

8

p. 103

LÉO DELIBES
— *Où va la jeune Hindoue (klokjesaria)*
uit *Lakmé*

VERLEIDING

7

CD 2

Wolfgang Amadeus Mozart

— *Sull'aria ... Che soave zeffiretto* uit *Le Nozze di Figaro*,
duet van Susanna en de Contessa
(voor twee sopranen)

VAN DEZELFDE COMONIST

Symfonie nr 40 in g KV 550
Così fan tutte, opera buffa
Concerto voor piano en orkest nr 23 in A KV 488

IN DEZELFDE SFEER

Belle nuit, ô nuit d'amour, barcarolle (duet) uit *Les contes d'Hoffmann* van Jacques Offenbach
Viens, Mallika, bloemenduet uit *Lakmé* van Léo Delibes
Au fond du temple saint, duet uit *Les Pêcheurs de perles* van Georges Bizet

DIT HOOR JE

“Wat een zacht briesje... zal er vanavond voelbaar zijn... onder de dennenhomen in het bosje.”

De gravin die treurt over de trouweloosheid van haar man bedenkt een plan om hem te confronteren met de pijn die hij haar daardoor bezorgt. Haar dienstmeid Susanna, die begeerd wordt door de graaf, helpt de gravin hierbij. Ze schrijven samen een briefje met een uitnodiging van Susanna gericht aan de graaf. Dit uiterst korte *duettino* evolueert in een wiegend zesachtste-ritme dat verwijst naar het zoete, avondlijke briesje. De orkestratie is ondersteunend en transparant met strijkers en houtblazers. De gravin dicteert de drie zinnen van het bericht en Susanna schrijft ze ijverig op terwijl ze telkens de woorden van de gravin herhaalt. Het hele bericht wordt nu nog eens ononderbroken hernomen waarbij de stemmen licht overlappen. In een gezamenlijke cadens zingen ze ten slotte “dat hij de rest wel zal begrijpen”.

SYNOPSIS

Libretto van Lorenzo Da Ponte naar het toneelstuk *La folle journée, ou le mariage de Figaro* van Pierre de Beaumarchais. In het paleis van graaf Almaviva bij Sevilla vinden de meest onwaarschijnlijke gebeurtenissen plaats op een en dezelfde dag: namelijk de dag van het huwelijk van Figaro en Susanna, de dienstbodes van de graaf en de gravin. De graaf die door het volk geloofd en geprezen wordt om het afschaffen van 'le droit du seigneur', heeft desalniettemin zijn zinnen gezet op Susanna, het dienstmeisje van zijn vrouw. Figaro, haar verloofde, komt dat te weten en hij wil de graaf een lesje leren. De puberende page Cherubino, die verliefd is op alle vrouwen, wordt in het plan betrokken. Susanna zal aansturen op een rendez-vous met de graaf terwijl Cherubino verkleed als Susanna zijn opwachting zal maken. De voorbereiding van dit slimme plan verloopt echter niet vlekkeloos want tijdens de verkleedpartij wordt Cherubino bijna in het boudoir van de gravin aangetroffen door Almaviva. De gravin bedenkt daarop een nog effectiever plan om haar man op heterdaad te betrappen. Susanna zal hem een briefje bezorgen met een uitnodiging om die avond naar de tuin te komen en haar daar te ontmoeten. De gravin zal zich verkleeden als Susanna en haar man opwachten. Figaro krijgt lucht van het *billet-doux* van Susanna aan de graaf en twijfelt over haar trouw. Op de bewuste avond doen de dames er nog een schepje bovenop door hun rol

met veel overtuiging te spelen, maar Figaro heeft dit al snel door en speelt het spel mee. De graaf probeert Susanna te verleiden en wanneer alle vermommingen afgelegd worden mag hij het uitleggen aan zijn vrouw, die hem grootmoedig vergiffenis schenkt. Het huwelijk van Figaro en Susanna kan eindelijk doorgaan en dat van de graaf en de gravin is misschien wel gered.

ENKELE HOOGTEPUNTEN

Se vuol ballare (Figaro); *Porgi, amor* (la Contessa); *Voi che sapete* (Cherubino); *Hai già vinta la causa* (il Conte); *Su l'aria* (Susanna, la Contessa); *Giunse al fin il momento* (Susanna)

WAT MEER IS

Le Nozze di Figaro is een 18e-eeuws 'metoo'-verhaal. Het lijkt ondenkbaar maar toch bestond het feodale 'droit du seigneur' nog tot in het midden van de 18e eeuw: het was het recht van een adellijke heer om zijn vrouwelijke personeelsleden te ontmaagden voor ze in het huwelijk traden. In het toneelstuk van de Beaumarchais (1784) dat aan de basis ligt van *Le Nozze*, is de maatschappijkritiek nog veel feller dan in de opera van Mozart en Da Ponte. Daarin verzet de bediende Figaro zich in een lange monoloog en in bijtende bewoordingen tegen de adellijke privileges. Dit soort scherpe kantjes heeft Da Ponte weg gevijld in zijn libretto, maar de klassenstrijd wordt wel gesuggereerd, bijvoorbeeld in de aria van Figaro die de graaf naar zijn pijpen wil laten dansen (*Se vuoi ballare, signor continuo*). Dankzij de mildere toon van Da Ponte kon de opera wel opgevoerd worden in Wenen, in tegenstelling tot het toneelstuk van de Beaumarchais dat er verboden werd. Maar dat was verwonderlijk genoeg dan wel weer in een Duitse vertaling gepubliceerd en overal verkrijgbaar in de stad. De première van *Le Nozze di Figaro* vond plaats in het Burgtheater op 1 mei 1786 en kende veel succes, ondanks de tegenkanting van jaloerse collega's zoals Antonio Salieri, die hierin gesteund werd door leden van de adel die minder progressief waren dan keizer Joseph II. De keizer liet zelfs affiches ophangen in het theater met de mededeling dat er alleen nog na de solostukken mocht geapplaudisseerd worden. Zo enthousiast was het publiek over de muziek van Mozart. Een jaar later had de opera een nog groter succes in Praag en als gevolg daarvan kregen Mozart en Da Ponte er de opdracht voor *Don Giovanni*.

Track 7 CD 2

Wolfgang Amadeus Mozart

— *Sull'aria ... Che soave zeffiretto* uit *Le Nozze di Figaro*

DUUR 02'49"

**WOLFGANG AMADEUS
MOZART**

° 1756 - Salzburg
† 1791 - Wenen

VERLEIDING

In zijn voorwoord verwees Da Ponte duidelijk naar de vernieuwende tendens in hun opera: hij vermeldde de vele ensemblestukken die “in tegenstelling tot lange en monotone recitatieven” de actie doen vooruit gaan. Vernieuwend in het genre van de opera buffa was voorts de sterk uitgewerkte karaktertekening van de personages, die ook eigenschappen krijgen van figuren uit de opera seria.

OVER DE COMPONIST

Vanaf 1784 braken de meest succesvolle jaren voor Mozart aan. Hij had zich drie jaar eerder in Wenen gevestigd en kwam er aan de bak als freelance musicus door het organiseren van eigen concerten, het geven van privélessen, het componeren en de publicaties van zijn werk. Ook Mozart had zich losgemaakt uit een onderdrukte positie die hij ervoer als hofmuzikant in dienst van aartshertog Colloredo in Salzburg. Hij voelde zich snel thuis in de veranderende maatschappij in Wenen waar de invloed van de verlichtingsidealen sterk voelbaar was. Joseph II was dan ook een verlichte despoot die onder meer het vermengen van de sociale klassen promootte en ook een voorstander was van huwelijken met een vrije partnerkeuze. Mozart was een jonge man van rond de dertig in die periode en hij hield de vinger aan de pols van zijn tijd. Hij kwam in aanraking met progressieve intellectuelen in de Weense salons en hij sloot zich aan bij de vrijmetselaars. *Le Nozze di Figaro* was de eerste van drie belangrijke samenwerkingen met Lorenzo Da Ponte, een even grote vrijdenker als Mozart. Daarop volgden nog *Don Giovanni* en *Così fan tutte*.

CITAAT

“Het hart maakt mensen nobel, al ben ik geen graaf, wellicht heb ik meer adeldom in mijn lijf dan menige graaf. Graaf of knecht, het maakt niet uit, zodra deze me beschimpt, is hij een schurk.” (brief van Mozart aan zijn vader, 20 juni 1781)

OPGEMERKT

In 2017 organiseerde BBC Music Magazine een stemming waaraan 172 internationaal bekende operazangers deelnamen om de twintig grootste opera's aller tijden uit te kiezen. Op nummer één belandde – met grote voorsprong – *Le Nozze di Figaro*. Een van de deelnemers was sopraan Felicity Lott die de rol van de Contessa talloze keren zong. De psychologische evolutie van het personage is ongemeen boeiend volgens haar: de contessa die aanvankelijk wegwijnt van verdriet (Porgi amor) onderneemt actie en slaagt erin haar waardigheid terug te vinden.

VERLEIDING

*Sull'aria...
Che soave zeffiretto...
Questa sera spirerà...
Sotto i pini del boschetto.
Ei già il resto capirà.
Certo, certo il capirà.*

— *Sull'aria ... Che soave zeffiretto* uit *Le Nozze di Figaro* van Wolfgang Amadeus Mozart, duet van Susanna en de Contessa (voor twee sopranen)

WOLFGANG AMADEUS MOZART

BIOGRAFIE

- Was het zevende kind van Leopold Mozart en zijn vrouw Maria-Anna Pertl, alleen hij en zijn zus Nannerl bleven in leven. De jongen openbaarde zich al snel als een wonderkind dat op zijn vijfde al componeerde en op zijn zesde concerten gaf
- De familie ondernam diverse lange tournees door Europa waarbij de kinderen optraden voor vorsten en aristocraten. Mozart kwam in contact met heel diverse muziekgenres en -stijlen. Nog voor zijn dertiende schreef hij al drie opera's in verschillende talen (Latijn, Italiaans en Duits)
- Kreeg een eerste echte operaopdracht op zijn veertiende, namelijk *Mitridate, re di Ponto* voor het Teatro Regio Ducale in Milaan en twee jaar later schreef hij voor dat theater ook *Lucio Silla*
- De jaren als wonderkind waren voorbij, Mozart werkte aan het hof van Salzburg voor aartsbisschop Colloredo met wie hij een moeizame relatie had
- Reisde op zoek naar ander werk samen met zijn moeder naar Mannheim en Parijs, waar zijn moeder ziek werd en overleed. De band met zijn vader stond onder druk
- De opera *Idomeneo* die Mozart schreef voor München werd een groot succes. Het versterkte het zelfbewustzijn van de 25-jarige componist die het niet langer verdroeg als een ondergeschikte bediende behandeld te worden door zijn broodheer Colloredo
- Vestigde zich vanaf 1781 in Wenen als onafhankelijk musicus. Hij maakte er naam als klavierist en oogste een internationale triomf met *Die Entführung aus dem Serail*. Mozart trouwde met de zangeres Constanze Weber; het was een huwelijk gebaseerd op wederzijdse liefde
- In de tweede helft van de jaren 1780 zagen de drie grote Italiaanse opera's op tekst van Da Ponte het levenslicht: *Le Nozze di Figaro*, *Don Giovanni* en *Così fan tutte*
- Schreef in zijn laatste levensjaar nog drie meesterwerken: *La Clemenza di Tito* voor Praag, *Die Zauberflöte* voor Wenen en het onafgewerkt gebleven *Requiem* in een geheime opdracht. Eind november 1791 werd hij zwaar ziek en hij stierf op 5 december, net geen 36 jaar. Over de doodsoorzaak bestaan enorm veel speculaties. Een van de meer plausibele oorzaken is een streptokokkeninfectie die het leven kostte aan meerdere mensen in Wenen in de periode van Mozarts overlijden

VERLEIDING

8

CD 2

Léo Delibes

— *Où va la jeune Hindoue* (klokjesaria) uit *Lakmé*,
aria van Lakmé
(voor sopraan)

VAN DEZELFDE COMONIST

Sylvia, ballet
Coppélia, ballet

IN DEZELFDE SFEER

Ah! Je veux vivre, wals van *Juliette* uit *Roméo et Juliette* van Charles Gounod
Ah, joie, emplis mon cœur, lied van de nachtegaal uit *Le Rossignol* van Igor Stravinsky

DIT HOOR JE

“Waar gaat het jonge hindoemeisje heen, dochter van de paria, terwijl de maan schijnt in de hoge mimosa’s?” De brahmaanse priester Nilakantha en zijn dochter Lakmé begeven zich, vermomd als bedelaars, tussen een massa volk op een marktplaats. Nilakantha verplicht zijn dochter een lied te zingen over de legende van de dochter van de paria. Ze moet het lied herhalen tot ze uitgeput neervalt. Op die manier hoopt Nilakantha de vreemdeling te ontmaskeren die – verleid door de zang van Lakmé – naar haar toe zal komen. Lakmé heft haar lied aan met een vocalise op “Ah”, de zang – onbegeleid door het orkest – is een en al verlokking met fiorituren die rond één noot cirkelen, een beetje zoals het gezang van een nachtegaal. In de partituur noteerde Delibes: “sans mesure”, ritmisch vrij dus. De componist voorzagt trouwens een alternatieve, meer eenvoudige zanglijn naast een heel virtuozie partij opdat sopranen met diverse mogelijkheden de rol zouden kunnen zingen. Lakmé geeft al een stralende (hoge) E” ten beste voor ze aan haar verhaal begint. De ‘*légende*’ begint als een recitatief met een ondersteunende orkestratie. Lakmé schetst het beeld van een onbezonnen hindoemeisje, de dochter van een paria, de laagste klasse in de toenmalige sociale structuur in India. Het meisje beseft niet dat ze door iedereen verstoten zal worden, ze lacht de nacht toe en dat doet ze op een schitterende hoge noot in grote terts. Het tempo wordt nu levendiger in een eerste strofe met een strikter ritme en een exotische melodie in de houtblazers, de tonaliteit is in kleine terts. Lakmé heeft het over een vreemdeling die verdwaald is in het woud, hij wordt belaagd door wilde dieren. Maar plots komt het hindoemeisje tevoorschijn en ze komt hem te hulp met haar stok waaraan klokjes klingelen. De tonaliteit evolueert opnieuw naar een stralende grote terts waarop het bekende motief van de klokjes weerklinkt. Lakmé gaat in een speelse dialoog met de klokjes en vertelt dan verder in een tweede strofe over de vreemdeling die niemand minder dan Vishnu blijkt te zijn en het meisje opneemt in de hemel. Sindsdien weerklinkt soms in het woud de lichte klank van de toverklokjes. Het klokjesmotief keert terug en dit keer barst de sopraan uit in een overdaad aan coloraturen: snelle loopjes, trillers, staccato nootjes en uiteraard een triomfantelijke hoge E” tot slot van deze bravoure-aria.

SYNOPSIS

Libretto van Edmond Gondinet en Philippe Gille naar de novelle *Rarahu* van Pierre Loti en de reisverhalen van Théodore Pavie. We bevinden ons in India onder de Britse koloniale overheersing aan het einde van de 19e eeuw. Lakmé is de dochter van Nilakantha, een brahmaanse priester die wraakgevoelens koestert jegens de Britten. De hindoës moeten in het grootste geheim hun godsdienst beleven. Een groepje Britten begeeft zich op het domein van Nilakantha terwijl die laatste afwezig is. Twee officieren, namelijk Frédéric en Gérard, en voorts Ellen die verloofd is met Gérard en haar vriendin Rose, verwonderen zich over de exotische juwelen die uitgestald zijn op een bankje. Het zijn de juwelen van Lakmé die met haar slavin Malika de blauwe lotusbloem is gaan zoeken op de rivier. Gérard blijft nog even achter om een schets te maken van de kleinsten terwijl de anderen terugkeren naar de stad. Wanneer Lakmé terugkomt, botst ze op Gérard. De twee jonge mensen zijn onmiddellijk door elkaar gefascineerd en worden verliefd. Maar Nilakantha is in aantocht en Gérard moet wegluchten. De strenge vader heeft al snel door dat zijn dochter gevoelens koestert voor een vreemdeling die zijn heiligdom betreden en onteerd heeft. Hij zweert zich te zullen wreken van zodra hij erachter komt wie die indringer is. Op de marktplaats in de stad verplicht Nilakantha zijn dochter het lied te zingen van de klokjes. Hij hoopt dat de vreemdeling tevoorschijn zal komen door het horen van de stem van Lakmé. Dat gebeurt ook en even later steekt Nilakantha Gérard neer. Hij is maar licht verwond en Lakmé geeft haar bediende Hadji de opdracht Gérard naar een kleine hut in het woud te brengen. Daar verzorgt ze zijn wonde en de twee betuigen opnieuw hun liefde voor elkaar. Lakmé gaat nu naar een heilige bron om er water te halen dat hun liefde zal bezegelen. Ondertussen is Frédéric erin geslaagd Gérard op te sporen en hij komt zijn vriend vertellen dat hun regiment binnen een uur zal vertrekken naar een andere bestemming. Gérard is zich bewust van zijn militaire plicht en belooft dat hij er zal zijn, waarop Frédéric weer vertrekt. Lakmé voelt aan de houding van haar geliefde dat er iets veranderd is, maar ze zegt niks. Ze laat Gérard drinken van het gezegende water terwijl ze zelf op een giftig daturabladd kauwt. Nilakantha komt erbij en wil Gérard alsnog doden, maar Lakmé heeft nog net de kracht om haar vader duidelijk te maken dat de Brit nu onaantastbaar is door het drinken van het water van de heilige bron. Ze sterft. Gérard verzinkt in wanhoop en Nilakantha beseft dat zijn dochter voor eeuwig bij de goden is.

Track 8 CD 2

Léo Delibes

— *Où va la jeune Hindoue* (klokjesaria)
uit *Lakmé*

DUUR 07'25"

LÉO DELIBES
° 1836 - La Flèche
† 1891 - Parijs

VERLEIDING

WAT MEER IS

De klokjesaria wordt vaak apart in concert gezongen door colopratuursopranen, maar het is veel meer dan zomaar een bravourestuk, ook in dramatisch opzicht is het een bepalend moment in de opera: het is een lokmiddel om de Engelsman in de val te lokken. Lakmé wordt verplicht door haar vader om dit lied te zingen en tegelijk voorspelt ze haar eigen lot in het verhaal van de dochter van de paria die ook ten hemel opgenomen wordt na haar contact met een vreemdeling. De vreemdeling in de klokjesaria is de god Vishnu die de verwerpene (de paria) een hemelse status verleent. Gérald, de Engelsman, is in de opera zelf een paria, de indringer die de dochter van de brahmaanse priester (de hoogste kaste) onteert. Het kastensysteem, de naam Lakmé (afgeleid van Lakshmi: godin van de welvaart en partner van Vishnu), de hindoerituelen: het zijn allemaal elementen die de librettisten vonden in de reisverhalen van Théodore Pavie zoals *Les Babouches du Brahmane*. Het thema van de onmogelijke relatie tussen twee geliefden die uit totaal verschillende culturen komen, vonden ze in de novelle *Rarahu* van Pierre Loti die met een andere novelle, *Madame Chrysanthème*, de inspiratie leverde voor Puccini's *Madama Butterfly*. Oriëntalisme, maar dan wel het Oosten gezien door een westerse bril, was erg in de mode in de latere 19e-eeuwse opera. Andere bekende voorbeelden zijn *LAfricaine* van Meyerbeer en *Les Pêcheurs de Perles* van Bizet, twee componisten die zeker invloed hadden op Delibes. Het was de librettist Gondinet die het onderwerp voorstelde aan Delibes en die ook meteen een zangeres voor de titelrol in gedachten had, namelijk Marie van Zandt, een Amerikaanse lichte sopraan die beroemd was voor haar stralende hoogte, haar beweeglijke stem en ravissante verschijning. Latere beroemde Lakmés werden Mady Mesplé, Natalie Dessay en recenter Sabine Devieille.

OVER DE COMPONIST

Met *Lakmé* scoorde Léo Delibes zijn eerste en enige grote operasucces. Hij was 47 toen *Lakmé* in première ging in de Opéra-Comique in Parijs. Daarvoor genoot hij wel al grote bekendheid door zijn balletten *Coppélia* en *Sylvia*, allebei voor de Parijse Opéra. In 1881, twee jaar voor de première van *Lakmé*, werd Delibes benoemd tot professor compositie aan het conservatorium van Parijs, een grote promotie voor een componist die er tijdens zijn studietijd beschouwd werd als een matig student en zelfs nooit in aanmerking kwam voor een Prix de Rome.

CITAAT

“Per slot van rekening is het met veel moeite dat men erin slaagt de muziek een natuurlijke toon te geven. Muziek is zoals klei die je soepel moet houden door die onophoudelijk te verwarmen en te bewerken tot aan de uiteindelijke, uiterst bestudeerde vormgeving.” (Léo Delibes naar aanleiding van zijn laatste, onafgewerkte opera *Kassya*)

OPGEMERKT

Toen Delibes' *Lakmé* in première ging in de Parijse Opéra-Comique in 1883 waren er vier belangrijke operahuizen in het Parijs van de tweede republiek. In de Opéra-Comique (Salle Favart) werden zowel ernstige als komische opera's vertoond en dat waren vaak werken met gesproken dialogen, zoals Bizets *Carmen*. Het Théâtre Italien (Salle Ventadour) was bedoeld voor Italiaanse opera's, veel opera's van Verdi werden er toen opgevoerd. Het Théâtre Lyrique (Place du Châtelet) bracht vooral nieuw werk van jongere componisten, onder meer Gounods

Faust. Het zwaarst gesubsidieerde operahuis was het Théâtre Impérial de l'Opéra (of l'Opéra in het Palais Garnier) waar werk van zwaargewichten als Giacomo Meyerbeer of Richard Wagner thuishoorde.

LÉO DELIBES

BIOGRAFIE

- Was enig kind en kreeg muzieklessen van zijn moeder en van een oom die organist was. Op zijn elfde begon hij zijn studies aan het conservatorium van Parijs waar hij orgellessen volgde en compositielessen bij onder meer Adolphe Adam. Hij zong als knaap in Meyerbeers *Le Prophète*
- Combineerde vanaf zijn zeventiende twee functies: als organist aan de Saint Pierre de Chaillot en als repetitor aan het Théâtre Lyrique
- Schreef een aantal operettes onder meer voor Les Bouffes-Parisiens, het theater van Jacques Offenbach
- Verwierf bekendheid dankzij de balletten *Coppélia* en *Sylvia* voor de Parijse Opéra en eervol was zijn benoeming als professor compositie aan het Conservatoire
- Zijn meest bekende werk is de opera *Lakmé* uit 1883 die wereldwijd repertoire houdt
- Stierf thuis aan een beroerte, werd amper 55 en ligt begraven op het kerkhof van Montmartre

VERLEIDING

*Où va la jeune Hindoue,
Fille des Parias,
Quand la lune se joue
Dans les grands mimosas?
Elle court sur la mousse
Et ne se souvient pas
Que partout on repousse
L'enfant des parias;
Le long des lauriers roses,
Rêvant de douce choses, Ah!
Elle passe sans bruit
Et riant à la nuit.*

— *Où va la jeune Hindoue* (klokjesaria) uit *Lakmé* van Léo Delibes, aria van Lakmé (voor sopraan)